

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ГАЛИЧИНИ

Мирон Черепанин

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX ст. ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ (Структура, основні напрями, орієнтовна тематика дослідження)

Жодні економічні негаразди не зможуть зменшити зацікавлення культурологічними проблемами власного народу. Адже культурний рівень нації впливає безпосередньо на політичну стабільність тієї чи іншої держави. Сьогодні найбільш актуальними є питання збереження, засвоєння, поширення та подальшого творення духовно-моральних національних надбань. У цьому зв'язку необхідне інтегроване, філософсько-мистецтвознавче осмислення художньо-мистецького буття етносу в різних хронологічних часово-просторових межах.

Для визначення пріоритетів щодо відновлення музично-культурної спадщини нації важливим є висвітлення процесу формування та розвитку української музики у другій половині XIX – першій половині XX ст. Для Галичини цей період становить цілу епоху, яка характеризується загальним піднесенням національної духовності, становленням і зміцненням етнорегіональних культурно-мистецьких традицій.

Внаслідок існуючих політичних обставин Україна не мала своєї державності й перебувала під владою Австро-Угорщини, Польщі, Німеччини. Незважаючи на окупаційні режими, суспільно-політичне і культурне життя на землях Галичини завжди перебувало у стані боротьби за утвердження національної самобутності та незалежності українського народу (яскравим прикладом є створення ЗУНР). Ідейними провідниками цієї боротьби були Тарас Шевченко, Іван Франко, Микола Лисенко, Михайло Вербицький та ін. які своєю творчістю і громадянською позицією впливали на піднесення національно-визвольного руху в усіх українських землях.

Аналіз національно-культурного розвитку Галичини у контексті історичних подій свідчить, що др. пол. XIX – пер. пол. XX ст. – це особливо важливий період творення і професійного удосконалення музичного мистецтва, який вимагає насамперед детального і глибокого опрацювання *джерельних* матеріалів. Саме цим зумовлена актуальність музично-історичного дослідження. Вона визначається недостатнім науковим вивченням різногалузевих спрямувань музичної культури Галичини, її розрізненим представленням у музикознавчій літературі,

неповним висвітленням міжрегіональних національно-етнічних мистецьких зв'язків у контексті європейської культури, поглибленням інтересу до відновлення українських духовних традицій у наш час.

Проблема дослідження розвитку українського музичного мистецтва постійно цікавила вітчизняних музикознавців. Історичний огляд музичного мистецтва українського народу вперше систематизував і узагальнив М.Грінченко в монографії "Історія української музики". Без його висвітлення "цілі століття залишились би і надалі темними, незаповненими прогалинами" (Ф.Колесса). Саме джерельно достовірне та максимально певне відтворення історичного минулого дозволить науковцям об'єктивно вивчати музичну культуру в цілому та пізнавати закономірності її розвитку. Таким чином, фактологічні підстави стануть основою обґрунтованих науково-теоретичних узагальнень стосовно тенденцій та специфічних особливостей тогочасних мистецьких процесів.

Важливими для розкриття музично-історичного дослідження є історіософські праці, в яких аналізуються культурологічні аспекти етно-соціогенезу художньої культури. Провідна концепція художньо-культурної сфери життя українського народу закладена у теоретичних розвідках видатних українських вчених Д.Антоновича ("Українська культура"), М.Возняка ("З культурного життя України XVII–XVIII ст."), М.Грушевського ("Культурно національний рух на Україні в XVI–XVII віці"), Я.Ісаєвича ("Україна давня і нова: Народ, релігія, культура"), І.Крип'якевича ("Історія української культури"), О.Лотоцького ("Схід і Захід у проблемі української культури"), І.Ляшенка ("Українська художня культура"), Є.Маланюка ("Нариси з історії нашої культури"), І.Огієнка ("Українська культура"), Д.Чижевського ("Культурно-історичні епохи"). Українське мистецтво і художня культура представлена у їх дослідженнях як багатовимірна система, яка відзначається історичною спадкоємністю, здатна до самовідновлення, твориться і функціонує, незважаючи на нерівномірність соціально-політичного та культурного розвитку суспільства.

Окремі питання становлення і розвитку музичної культури Галичини у різні історичні періоди були предметом спеціальних наукових розробок музикознавців В.Барвінського ("З історії української музичної культури Західної України"), В.Витвицького ("Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини"), О.Залеського ("Українські музичні видавництва в Галичині"), Б.Кудрика ("Огляд історії української церковної музики"), З.Лиська ("Початки музичного мистецтва в Галичині"), Ф.Шешка ("З історії української музики XVII ст. Церковна музика в Галичині").

Додатковий матеріал дослідники можуть почерпнути зі спогадів А.Вахнянина (“Спомини з життя”), В.Витвицького (“Музичними шляхами”), В.Садовського (“Дещо з споминів про перші артистичні прогульки співацькі в Галичині”), О.Залеського (“З мого життя”), Я.Михальчишина (“З музикою крізь життя”), Я.Ярославенка (“У Віктора Матюка”). Їх автори не лише зберегли у пам’яті яскраві враження від безпосередніх зустрічей з визначними діячами музичного мистецтва, а й самі були ініціаторами збагачення української культури і весь нагромаджений досвід передали наступним поколінням.

Історико-критичні огляди української музики знаходимо у О.Залеського (“Короткий нарис історії української музики”), І.Левицького (“Нариси історії музики”) та А.Рудницького (“Українська музика”). У цих працях даються поняття про музичні жанри, висвітлюються окремі постаті, які творили музичну культуру, прищеплюється інтерес до музичного мистецтва.

Нові підходи до розкриття процесу розвитку українського музичного мистецтва простежуються у підручнику “Історія української музики” (Ч.І, II) Л.Корній. Музичне мистецтво вперше розглядається за стильовими ознаками культури різних історичних епох – Середньовіччя, Відродження, Бароко, Класицизм. Автор застосовує комплексний підхід і робить акцент на специфіці музично-історичного процесу в його тісних зв’язках з історичним, загальнокультурним і європейським музичним контекстом, а також детально визначає стильові особливості музики та еволюцію музичного мислення. У другій частині підручника подаються монографічні розділи, присвячені творчості М.Березовського, Д.Бортнянського, А.Веделя.

Конкретний аналіз “Музичного життя Західної України другої половини XIX ст.” здійснила М.Загайкевич. У зазначеній праці вона ескізно накреслює процес розвитку таких галузей музичної культури, як домашнє музикування, концертне життя, фольклористика, театральна музика, композиторська творчість. Матеріал насичений нотними прикладами галицьких народних пісень, хорових і музичних творів, які детально проаналізовані у музикознавчому контексті.

“Музичній культурі Західної України” 1917–1941 рр. присвячена стаття Ю.Булки, де простежується процес розвитку окремих жанрів музичного мистецтва, охарактеризована діяльність музичних товариств, творчість композиторів і виконавців.

Окремі дослідження музичних подій минулого публікуються в академічних та енциклопедичних виданнях, Наукових записках

Львівської консерваторії, працях Музикознавчої комісії НТШ, серійних випусках збірника “Українське музикознавство”, бюлетенях Комісії української бібліографії МАУ, матеріалах наукових конференцій (“Музика Галичини”), університетських Вісниках та часописах.

Чимало науковців займалися вивченням та розробкою теми життя і творчості відомих композиторів, зокрема: М.Білінська (Сидір Воробкевич), І.Гриневецький (Анатоль Вахнянин), С.Грица (Філарет Колесса), М.Загайкевич (Станіслав Людкевич, Михайло Вербицький), З.Лисько (Іван Лаврівський), С.Павлишин (Денис Січинський, Василь Барвінський). Були зроблені спроби дати характеристику композиторської творчості Зіновія Лиська (Р.Савицький-мол.), Нестора Нижанківського (І.Соневицький, Ю.Булка), Остапа Нижанківського (Я.Колодій). Узагальнюючі матеріали про творчу діяльність композиторів коротко відображені у довідкових біобібліографічних словниках: “Українські композитори” (М.Дитиняк), “Матеріали до бібліографії та історії української музики” (З.Лисько), “Діячі української музичної культури” (П.Медведик).

Тематичний спектр проблем музичної культури Галичини визначений в сучасних дисертаційних дослідженнях Ю.Булки (“Демократична музична культура Західної України 20–30 рр. XX ст. у суспільному процесі”), Ю.Волощука (“Скрипкова культура Галичини 1848–1939 рр.”), І.Довгалюк (“Осип Роздольський в історії музичної фольклористики”), Н.Костюк (“Музична культура Західної України 20–30-х років XX ст.: ідеї поступу і розвиток національних традицій”), Л.Мазепи (“Розвиток музичної освіти у Львові XV–XX ст.”), Т.Старух (“Музична культура Львова та розвиток фортепіанного виконавства і педагогіки в кін. XIX – поч. XX ст.”), І.Фрайт (“Проблеми музичного виховання школярів у діяльності західноукраїнських композиторів (др. пол. XIX – поч. XX ст.)”), Л.Ханик (“Історія хорового товариства “Боян”). Наукова розробка цих питань спонукала дослідників до з’ясування сутності окремих явищ музичного мистецтва і визначення їх впливу на загальний процес культурного розвитку суспільства.

Нещодавно побачило світ ґрунтовне видання наукових та критичних праць С.Людкевича “Дослідження, статті, рецензії, виступи”, присвячене 120-ій річниці народження композитора (упорядкування, редакція, вступна стаття і примітки З.Штундер) [1]. Статті і рецензії охоплюють широке коло музикознавчих і музичних питань: історія і теорія музики, фольклористика і церковна музика, творча спадщина українських композиторів і виконавців, музичне життя Львова і

Галичини, музичне шкільництво та ін. Значна частина матеріалів друкується вперше.

Таким чином, дослідження музичної культури Галичини не перестає бути актуальним. Воно продовжує узагальнювати, систематизувати та доповнювати коло проблем, піднятих у перелічених працях вищеназваних авторів, охоплювати комплекс напрямків музичної культури, виявляти певні тенденції та специфічні особливості її поступального розвитку. Тематика змісту повинна наскрізно висвітлювати творчу діяльність та музичну спадщину маловідомих композиторів, їх роль та вплив на формування українського музичного професіоналізму.

Для розкриття об'єктивної картини процесу творення і функціонування культури та з'ясування окремих питань її розвитку логічно виправданим є використання першоджерел. Наукові джерела дають можливість отримати достовірну інформацію та упорядкувати її в цілісну систему, проаналізувати події у їх розвитку і взаємозв'язку, уникнути суб'єктивності, вигадок і сумнівів. Історична автентичність зобов'язує зіставляти факти, бачити їх у контексті етнорегіональних тенденцій, у зв'язку з іншими явищами, обґрунтовувати висновки на конкретному документальному матеріалі.

Наукове дослідження музичної культури розглядається як цілісна система взаємодоповнюючого співіснування культур окремих національних верств, що спільно проживали на етнічній території Галичини (українців, поляків, євреїв, німців, чехів, вірменів). Враховуючи цю обставину, необхідно визначити провідний напрям дослідження – конкретно-історичний аналіз процесу поступального розвитку музичної культури, який відбувався у царині того чи іншого національного середовища. Важливо при цьому враховувати характерні особливості його культури, ціннісні орієнтації національної свідомості, національної ідеї та національних інтересів. Разом з тим, для музичної культури краю характерна дуже цікава і плідна для різних національних угруповань співпраця у сфері концертного життя, освіти, домашнього музикування, композиторської творчості тощо. Тому у комплексному вивченні музичної культури Галичини важливо представити новий етнокulturологічний погляд на багатоплановість проявів культури як цілісного організму, що розвивається і функціонує в об'єктивно-історичній дійсності. Розумна рівновага складових цілісної системи культурного співіснування етносів в умовах їх інтеграції сприятиме розширенню та збагаченню картини культурного життя регіону.

Хронологічні рамки дослідження музичної культури Галичини охоплюють 1848–1944 рр. У підході до структурної побудови змісту науковці використовують різні способи викладу матеріалу. Один з найбільш оптимальних – *проблемно-хронологічний принцип* викладу за схемою “живої форми” розвитку (Д.Чижевський), що дає змогу врахувати всі його елементи в реальному історичному процесі. Така систематизація матеріалу, вивчення і науковий аналіз джерел та їх теоретична інтерпретація є основними взаємопов’язаними компонентами наукового дослідження в системно-цілісній та еволюційно-процесуальній поступальності.

Критерієм визначення часового періоду є зовнішні обставини (кардинальні зміни в суспільно-політичному становищі Галичини) і суб’єктивні фактори (творчі контакти діячів музичного мистецтва різних національностей), які суттєво впливали на визначення пріоритетів у культуротворчих процесах. З метою детального вивчення однієї із складових широкої і багатогранної тематики з проблем музичної культури Галичини необхідно визначити часовий період дослідження. Один з варіантів періодизації, запропонований у монографії Л.Кияновською[2], приблизно окреслює такі дати: перший період – 1820–1850-і рр.; другий період – 1850–1890-і рр.; третій період – 1890–1944-і рр. Додамо, що 1848 рік характеризується початком рих перетворень у соціально-культурному житті галицького суспільства. В 1944 році короткотривалі окупаційні режими (1939–1941, 1941–1944 рр.) змінюються постійним. Нова епоха починається з часу встановлення Радянської влади в Західній Україні. Її характерні особливості безпосередньо пов’язані з політичною переорієнтацією усіх ланок державного устрою. 1944 р. можна вважати нижнім порогом наступного періоду розвитку культури, зокрема, музичної, що складає окремий предмет наукового дослідження.

Документальну основу дослідження музичної культури Галичини періоду 1848-1944 рр. складають перш за все архівні джерела. Їх специфіка полягає у документальному підтвердженні фактів і явищ музичного життя, яке згодом знаходило своє відображення у пресі. З матеріалів друкованих та рукописних джерел науковому опрацюванню підлягають: нотографічні та бібліографічні видання, листування, щоденники, спогади, підручники з музики, шкільні співаники, енциклопедичні та довідкові посібники.

До матеріалів документальних джерел також належить періодика: “Зоря Галицька”, “Правда”, “Ділокарпатський угорський”, “Громадська думка”, “Український вісник”, “Вільна Україна”, “Львівські вісті та ін. Різн. за

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

17

КБ. №

64 0198

характером і спрямуванням часописи (суспільно-політичні, господарські, освітянські, мистецькі тощо) вміщували різноманітну і досить повну інформацію. Серед них найбільший інтерес представляє щоденна газета “Діло”. На відміну від інших видань, вона існувала досить тривалий час (від 1880 до 1939 рр.) і найповніше відтворювала панораму життя українців Галичини та за її межами. Водночас ця газета була чи не єдиним джерелом систематичних відомостей про музичне життя. Провінційна преса у більшості випадків передруковувала вже відому інформацію, часто змінену у вигляді коротких повідомлень чи оголошень.

Вищезгадані часописи висвітлювали події культурно-мистецького життя Галичини цілком достовірно і, як на наш погляд, об’єктивно (публікації тодішньою цензурою не обмежувалися), але їх якість не завжди була професійною через відсутність фахової підготовки дописувачів. Враховуючи цю обставину, необхідно критично підходити до газетних повідомлень, співставляти їх з даними інших джерел. До фахових часописів відносяться журнали “Артистичний вісник”, “Музичний листок”, “Музичні вісті”, “Боян”, “Наша культура”, “Українська музика”, сторінками яких широко і ґрунтовно розглядалися мистецькі проблеми української культури, зокрема, музичної.

Періодичні видання вагомо доповнюють архівну інформацію рецензіями на концерти і вистави музичних театрів, музикознавчими статтями, оглядами концертних сезонів, критично-біографічними матеріалами про композиторів і виконавців, некрологами, публіцистичними виступами музичних і громадських діячів, теоретичними та історичними працями, документами, повідомленнями про музичне життя за кордоном, хроніками тощо.

Відзначимо, що ширший доступ до джерел довготривалий час був утруднений для дослідників. Тільки в умовах розбудови незалежної Української держави вчені отримали змогу вільніше користуватися ними. Завдяки цьому більшість опрацьованих і систематизованих тогочасних матеріалів вперше можуть бути введені у науковий обіг.

Одним з найважливіших напрямків музичної культури Галичини є *хорове мистецтво*. Історично склалося так, що саме це мистецтво яскраво відображає самотність народного музикування. Духовна музика Д.Бортнянського стала початком довготривалого процесу його професійного розвитку. В дослідженні можна провести аналіз таких видів вокального жанру, як духовна хорова та світська (народна й авторська) музика, стрілецька пісня. Окремого розгляду потребує питання практичного впровадження і популяризації хорового мистецтва через фестивалі і конкурси української пісні та музики.

З поступовим процесом музичного розвитку Галичини правомірно постає питання про музичну освіту. Мрією подвижників культури було зробити музичну освіту масовою, загальною, замінити аматорські спроби навчання музиці і співу науковою фаховою школою. Тому музичне удосконалення не можна собі уявити без відповідної системи музичного навчання. Наступний напрямок – *музична освіта і виховання* – включає розгляд освітньо-виховної структури приватних і церковних шкіл співу, шкільних та вищих музичних навчальних закладів.

Найбільш поширеною серед громадськості краю була *концертно-виконавська діяльність*. Ми визначаємо її як ще один напрямок музичної культури. Основу концертно-виконавської діяльності складають Шевченківські та ювілейні концерти, які мали важливе національно-культурне значення для усієї Галичини. Національну ідею словом і піснею активно втілювали і несли в народ учасники музичних подорожей. Неабияку роль у піднесенні музично-виконавського рівня відігравали сольні та авторські концерти професійних співаків, музикантів і композиторів, а також започатковані С.Людкевичем вечори класичної музики.

Проблема збереження надбань народної творчості та популяризації музичного мистецтва була завжди на часі і хвилювала як самих композиторів, так і виконавців. У зв'язку з цим виникло питання про необхідність створення музичних видавництв. З метою вивчення історії нотодрукування, проблему *видавничої справи* ми також визначили як напрямок дослідження, який цілісно охоплює діяльність українських музичних видавництв Галичини. Він передбачає розгляд питань, пов'язаних з виданням нотно-музичної літератури, церковних та шкільних співаників, фахових часописів, вітчизняних та закордонних музичних видань, спогадів, музикознавчих публікацій тощо.

Композиторська творчість складає чи не важливіший з напрямків музичної культури Галичини. Роль та вплив галицьких композиторів на формування українського музичного професіоналізму у тій чи іншій мірі наскрізно висвітлюється через усе дослідження. Разом з тим, зважаючи на недостатню обізнаність з культурно-мистецькою діяльністю маловідомих композиторів, таких як П.Бажанський, В.Безкоровайний, І.Біликовський, О.Залеський, І.Кипріян, М.Кумановський, Й.Кишакевич, М.Копко, Б.Кудрик, І.Левицький, Г.Топольницький, С.Туркевич-Лукіянович, С.Форостина, Я.Ярославенко та ін., проблема детальної характеристики життя і творчості кожного з названих авторів численних музичних творів вимагає спеціального наукового вивчення.

Музична культура Галичини функціонувала завдяки діяльності музичних осередків, які в історії свого розвитку пройшли шлях від

аматорських гуртків до професійних товариств та організацій, започаткованих духовенством, сільською й міською інтелігенцією. Громадські та музичні товариства влаштовували літературно-мистецькі вечори, театральні вистави, концерти, відзначали національні свята. У їх роботі брали участь як місцеві, так і запрошені музичні колективи та окремі виконавці, з доповідями виступали визначні діячі української культури. Закономірно, що виникає необхідність розглянути питання музичних осередків як форми функціонування культури, простежити їх вплив на професійну діяльність музично-драматичного та оперного театру, музичних товариств та організацій (“Союз співацьких і музичних товариств”, “Музичне товариство імені Миколи Лисенка”, “Союз українських хорів”, Інститут народної творчості, філармонія тощо).

Дослідження Галичини у контексті міжнародних культурних контактів передбачає розгляд питання музичних взаємин між музичними діячами краю, Наддніпрянщини та країн Західної Європи. Окремі питання можуть бути присвячені україно-польським чи україно-чеським взаєминам, діяльності хору Д.Котка в еміграції, а також проблемам музичної культури українців Кракова, Відня, Праги та інших міст.

Таким чином, висвітлені нами наукові музикознавчі підходи до процесу поступального розвитку музичної культури Галичини дають змогу підсумувати, що джерелознавча основа дослідження може бути предметом подальших наукових розробок не тільки регіональної історико-культурної спадщини, але й в цілому проблем музичного українознавства, краєзнавства, культурології та інших етнокультурних аспектів музичної науки. Вивчення впродовж тривалого періоду феномену української культури, порівняння концепцій, авторських поглядів та висновків учених-культурологів, мистецтвознавців, фольклористів сприятиме змістовному доповненню маловідомих сторінок (т. зв. “білих плям”), відновленню правди та історичної пам’яті народу.

1. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи Т I, II. - Львів, 1999.

2. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX - XX ст. - Тернопіль, 2000.

Myron Cherepanyn

MUSICAL CULTURE OF HALYCHYNA OF THE SECOND PART OF
THE 19TH AND FIRST PART OF THE 20TH CENTURIES IS AS THE SUBJECT OF
SCIENCE EXAMINATION

The article tells us about the formation of the structural model of the musical culture of Halychyna of the second part of the 19th and first part of the 20th centuries; orients us in the investigation themes and perspective developments in musicological problems.